

Етимологія найменувань грошей в українській мові

Етимологія – це наука, що вивчає первісне (істинне) значення слова. Слово це запозичено з грецької мови: «етимон» – «істина». Завдання її – прояснити походження і значення якогось слова через зіставлення його зі спорідненими словами тієї самої чи іншої мови [2, 3].

Та чи істинним було лише первісне значення слова? Можна сказати, що слово, поки воно живе серед людей і служить їм, завжди істинне. Але розкриваючи секрети слова-назви, ми тим самим розкриваємо й секрети історії, заховані в ньому, і секрети людської думки, винахідливості, таланту.

Із грошима ми маємо справу щодня: здійснюючи грошові розрахунки, вживаємо лексеми «гривня», «копійка», «валюта», «готівка», «монета», «купюра», «банкнота», «долар», «євро» тощо. Як і будь-які інші слова, ці найменування мають свою історію та етимологію.

Першоджерелом для найголовнішого в цій роботі слова – **«гроші»** послужило латинське словосполучення «grossus denarius», або «важка монета». У зв'язку з виходом динаріїв із обігу друга компонента цієї ідіоми відпала, а слово «grossus» через посередництво німецької мови потрапило до польської («grosz»), а потім – і до української [5].

Семантика слів «важкий, вага, зважування» збереглася в численних найменуваннях грошових одиниць інших країн: англійський «фунт стерлінгів»; італійська (до 2002 р.) та турецька «ліра», похідні від *libra* – «фунт»; іспанське «песо» (дослівно – «вага») у латиноамериканських державах [див. 1].

Згідно з «Сучасним тлумачним словником української мови», гроші – це «металеві і паперові знаки міри вартості при купівлі-продажу». Укладачі словника подають також найпоширеніші стійкі словосполучення, похідні від цієї лексеми: «готові гроші – готівка; гребти гроші лопатою – швидко багатіти; гроші на вітер пускати – марно тратити; сипати грошима – щедро роздаровувати гроші, робити велику кількість покупок» [6, 153].

Російський відповідник слова «гроші» – «**деньги**» походить зі східних мов. Слово «тамга», у перекладі з татарської – «тавро, печатка», вказувало на спосіб виготовлення грошей – карбування. Відтак уживане у формі однини слово «деньга», що первісно означало дрібну срібну монету («таньга»), розвинулося у лексему «деньги» як міру вартості. Деньги – назва селища у Черкаській області, яка дає змогу твердити, що тут у давнину велася жвава торгівля. Етимологічно споріднене з нею також слово «тенге» – найменування сучасної грошової одиниці Казахстану.

Велику суму грошей називають «**капіталом**». Первісно це слово було прикметником, який вживався у сполученні з іменником «фонд», а разом це означало «основний, статутний фонд». «Грошового» змісту та «іменникової» форми слово «капітал» набуло у слов'янських мовах, де вживається також у множині. Наявне в українській мові також переносне значення цього слова: «багатство, цінність, надбання» [6, 303] не лише матеріальне, а й духовне.

З латинської мови походить також лексема «**монета**» – одне з імен богині Юнони, яке в перекладі означає «порадниця»; «монетою» називалася грошова винагорода за сміливість у бою. Тому заведено вважати, що «монета» – це дар богині Юнони. Поряд із храмом богині розташовувалися карбувальні майстерні для металевих грошей, які відтак і стали називатися монетами [5]. Як родове найменування грошей слово це відоме в англійській мові – «money».

Слово «**купюра**» веде свій родовід із французької мови, де воно означає «відрізний талон, частина цінних паперів». Українська мова засвоїла це слово у XIX столітті, надавши йому трьох значень: «паперові гроші»; «цінний папір певної номінальної вартості»; «скорочення, вирізка, зроблена в тексті». Помилково було б думати, що «купюра» – це іменник, утворений від дієслова «купити»; тут спрацьовує принцип «несправжньої», або «народної» етимології. «Одомашнення» іншомовного терміна, більш чи менш тривале, свідчить про широкі асоціативні зв'язки, ґрунтовані на осмисленні нового слова через його подібність до уже відомої власномовної лексики.

Із французької мови запозичено й слово «**фінанси**». Первісне його значення пов'язано з латинським словом «*finis*» – кінець, закінчення, платня за закінчену роботу. Подальший рух слова через латинське *finantia* веде до французького *finance* – виплата, і саме такого значення надають йому українці: «Фінанси – сукупність усіх грошових коштів держави» [6, 633].

Інколи слово це вживають у розмовній мові як синонім поняття «готівка», звідсіля свого часу з'явилася приказка «фінанси співають романси» – «грошей обмаль».

Слово «**валюта**» за походженням також латинське, хоча й запозичене з італійської мови. Латинське *valere* – «мати силу, ціну; коштувати» продовжується італійською дієслівною формою *valuta* – «оцінена». Отже, валюта – це стійкий грошовий знак, який має силу. Слово це включається у термінологічні словосполучення як головне (вільно конвертована валюта; валюта з обмеженою конверсією; неконвертована валюта) та похідне (валютні розрахунки, валютні банківські рахунки, валютні операції, кредитування у валюті, 10 відсотків річних у валюті тощо).

Слова «**копійка**» та «**крейцер**» містять у собі вказівку на зображення, яке карбувалося на аверсі монети. Заведено було зображати на монетах великого князя (згідно з іншою версією – Святого Георгія Звитязця) зі списом у руці, верхи на коні. Саме «спис» (російською «копье») і дав назву слов'янській розмінній монеті. Своєю чергою, поняття «крейцер» утворилося від німецького слова *Kreuz* – «хрест».

Карбованець – аналог російського слова «рубль» – є питомо українською лексемою. Утворено його від дієслова «карбувати» – робити насічки. Тобто, буквально карбованець означає «монета з насічками на обводі». Від іншого дієслова – «рубати» – похідним є найменування російської та білоруської грошової одиниці – «**рубль**». Попервах рублем називали «обрубок» золотого або срібного зливка як засіб сплати за товари чи послуги. Хоча невдовзі їх було замінено на спеціальні грошові одиниці (як металеві, так і паперові), сама назва залишилася незмінною.

У радянські часи спільною для всіх союзних республік грошовою одиницею був рубль, хоча й називався він по-різному (на прикладі номіналу однокарбованцевої купюри): в Україні – *один карбованець*, у Білорусі – *адзін рубель*, у Литві – *вієнас рубліс*, у Молдові – *о рубле*, в Узбекистані, Казахстані, Киргизстані й Таджикистані – *бір сом*, в Азербайджані та Туркменістані – *бір манат*, в Естонії – *юкс рублі*.

Із 1992 до 1996 р. грошовою одиницею України був купоно-карбованець (у розмовній мові – «купон»). Різноманіттям декору дана валюта не надто вирізнялася (зображення пам'ятника засновникам Києва на аверсі, релігійних або культурних споруд – на реверсі).

Сучасну грошову одиницю України – **гривню** – введено в обіг у 1996 році, коли після здобуття Україною незалежності виникла потреба запровадити власну валюту.

Етимологія слова «**гривня**», яке позначає національну українську валюту, пізнається із історії одягу, зокрема жіночих прикрас. Віддавна на шиї носили різні прикраси – намиста, гердани, згарди, кулони тощо. Зчаста робилися вони з дрібних металевих монет; саме тому вони й стали називатися «гривна» – тобто те, що носять на шиї. Цей звичай був поширений в Україні й подекуди зберігся й до сьогодні [3, 6-7; 8, 7]. У Київській Русі гривня – срібний зливоч вагою близькою фунта (400 г), яким послуговувалися як грошовою та ваговою одиницею.

Унікальна технологія виготовлення планшетів, яку запровадив художник Василь Лопата, зумовила особливе кольорове вирішення та символіку зображень на аверсі (портрети державних і культурних діячів) та реверсі банкнот (історичні пам'ятки) [7, 101]. Сучасні паперові гривневі купюри мають номінал від однієї до 500 гривень і за 16 років пройшли декілька видозмін у дизайні. Так, купюра номіналом 10 гривень попервах мала фіолетовий колір, потому змінила його на малиновий – за аналогією зі старовинним найменуванням десяти карбованців «червінець». Купюри номіналом від 20 гривень, випущені після 2000 року, за розташуванням

графічних елементів наближено до дизайну спільної європейської валюти (євро).

Із окремих слів, назв або імен в уважного читача поступово складатиметься мозаїчна картина життя українського народу в минулі віки: кожна назва, коли знаєш її походження і значення, перестає бути звичним, щоденним і буденним найменуванням розмінної монети або грошової одиниці, – вона стає свідченням історії. Етимологія назв грошових одиниць, купюр і монет здатна розповісти про те, як раніше виготовляли та декорували гроші, звідки вони походять, які предмети використовувалися як гроші під час фінансових операцій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Большой иллюстрированный словарь иностранных слов. – М. : ЭКСМО-Пресс, 2003. – 848 с.
2. Коваль А.П. Знайомі незнайомці : походження назв міст України / Алла Коваль. – К. : Наукова думка, 2000. – 133 с.
3. Попова Л.М. Казначейська система [Текст] : навч. посібник / Л.М. Попова, С.М. Попова, В.І. Успенко. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 164 с.
4. Потебня О.О. Думка і мова / Олександр Потебня // Антологія світової літературно-критичної думки. – Л. : Літопис, 1996. – С. 31-41.
5. Селігей П. З грошима й у пеклі не пропадеш [Електронний ресурс] / Пилип Селігей. – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua/dyvoslovo.2006>
6. Сучасний тлумачний словник української мови / уклад. А.М. Яковлева, Т.М. Афонська. – Х. : ТОРСІНГ ПЛЮС, 2010. – 672 с.
7. Энциклопедия юного капиталиста. – К. : НОРА-ДРУК, 2010. – 157 с.